

Hain ve Kahraman

Ertuğrul Özkök bu sabah bana gönderdiği bir yazısının sonunda şöyle demiş:

*"Hep yazıyorum ya...Dünyanın en hain kelimesi "Hain'dir" diye...
"Darbeci", "Hain", ağızdan, gırtlaktan, kalemde, klavyeden, çok kolay çıkan
bir kelimelerdir ama...
Kimin hain olduğuna, kimin darbeci kimin mazlum olduğuna, o gün başkaları
için o lafı kullananlar değil...
Tarih karar veriyor..."*

Kuşkusuz öyle.

*"Hainlik" üzerine bu satırlar bana, Borges'in ünlü "Hain ve Kahraman
İzleği"ni ve o da, bıçak sırtı bu mesele üzerine üzerine Bertolucci'nin
yaptığı ve onun ilk gördüğüm filmi olarak 1970 başlarında Londra'da
seyrettiğim (galiba siyah-beyazdı) "Örümceğin Stratejisi"ni hatırlattı.*

"Hain ve Kahraman İzleği" Borges'in, yanılmıyorsam bir önceki çalışmasında dile getirilen sorunları yeniden araştırdığı bir metindi. Ve bir kez daha İrlanda arka fondu.

Ancak bu sefer yaklaşım farklıydı: Arjantinli yazar bizi korkunç simetriler ve tuhaf tesadüflerle nihayetinde yalanların (veya söylentilerin) gerçeği arayanlara ilham verebildiği tarihin nehirlerinde gezdiriyordu.

Genç yaşta kaybettiğimiz çok değerli Ulus Baker, derin bir incelemesinde şunları yazmış:

"Borges'in alçakları komplocudurlar. Elbette popüler polisiye kültürünün bildik klişelerinin çok ötelere geçerler. Ama kurdukları komplolar, hesapçı, doğrudan doğruya 'fesat' ile tanımlanamaz bir "dolandırıcılık" türünü çağrıştırırlar. Kâh Pampaların macho'ları, kâh beynelmilel ve kozmopolit Dünya Savaşı çağı uygarlığının karanlık kişilikleri olarak çıkarlar karşımıza. Alçaklıkları, günlük hayatın, "küçük adamların" alçaklıkları değildir; "yolları çatallanan

bahçe"lerin (Borges'in bir öyküsü- BK), labirentlerin, kaosun hâkim olduğu bir uygarlık türüne uygun düşer."

Sonra büyük yazar ve düşünürden şu alıntıyı yapıyor:

"İnsanın kendini hergün yeni alçaklıklara terk edeceğini görüyorum şimdiden; öyle ki sonuçta sadece haydutlarla askerler kalacak geriye." ("**Yolları Çatallanan Bahçe**").

'Borges alçaklığı', bir icraat alçaklığı değil, bir taraftan buluşlara, öte taraftan da evrensel bir insan mefhumuna gönderen bir alçaklıktır:

"Bir kişinin yaptığı, bir ölçüde, bütün insanların yaptığıdır. Bu yüzden bir bahçede yapılan bir başkaldırı bütün insan ırkına bulaşır. Öyleyse, tek bir Yahudinin çarmıha gerilmesinin ırkı kurtarmaya yeterli olması adaletsiz değildir." ("**Kılıcın Biçimi**")

Borges'e göre, *"Hiç kimse herhangi biridir, biricik, tek bir ölümsüz insan bütün insanlardır."*

Ancak, Borges tipi 'alçaklık', Orta çağ kültüründe kaynaşıp duran ve sivrilen bu 'alçaklıklardan' bazı unsurları ödünç almakta, üstelik modernleştirmekte ve yeniden uygulamaktadır. Borges, anlattığı alçağın 'şeytani' bir kişilikle de belirlemesini arzulamaktadır. Ancak her türden "illüzyon"un mutlak bir "gerçeklik" olarak kabul edilmesi gibisinden, bütün eserinin, kuşatan bir tema, tam da bu noktada, "alçaklığın tasvirinde" doyum noktasına varmaktadır.

Bu değerli incelemenin yazarı Ulus Baker de, satırlarını şu müthiş alıntıyla bitirmiş:

"Kafka'nın formülü işte tam da bu hali anlatıyor bize: 'Bir babanın oğluna verdiği her buyrukta binlerce ölüm hükmü saklıdır'."

Bernardo Bertolucci, 1970 yılında, Jorge Luis Borges'in "*Hain ve Kahraman İzleği*" hikâyesini sinemaya uyarlayarak "*The Spider's Strategem*"'i çeker. (Bizde örümceğin *hilesi* yerine "*Örümceğin Stratejisi*" olarak çevrildi.)

Hikâyenin içinde kullanılan yer bilgisi de İtalya'nın faşist dönemi ve sonrasına dönüştürülür.

Bizdeki bir gösterim için hazırlanmış tanıtma yazısına göre (Şura Aydın):

"Babasının adını taşıyan Athos Magnani, babasının ölüm nedeni olarak faşist kurşunlarını bilse de ardını öğrenmek için bir çağrıyla Tara kasabasına gider. Bu kasabanın portresi ilk bakışta olağan görünse de film ilerledikçe zamandan kopmuş, unutulmuş bir kutuya dönüşecektir. Tara sadece olaylara arka plan diye kullanılmış bir mekân olmak yerine bir karakter olarak da filmde yer almaktadır. Oranın terk edilmişliği, içinde yaşayan halkı ile bütünleşir. Athos'un Tara'ya gelmesine sebep olan Draifa da aynı Tara gibi güven duygusunu yıkan bir karaktere sahiptir. Bunu fiziksel yaklaşımları, davranışları ve tutumları ile sık sık göstermektedir. Bir örümceğin ağ örmesi gibi içinden çıkılmaz kurguya yön verir."

Filmde anlatıya hâkim olan ve birçok unsur aracılığıyla da desteklenen çıkmaza düşmüş bir zıtlık vardır. Bu bahsi geçen zıtlıklar, birbirini itmek yerine birbirine yaklaşarak, bazen karşıt anlamlarını yüklenerek bazen ise anlamlarını kaybederek rol alırlar. Bunların en başında *hain ve*

kahraman kavramlarının bir yerden sonra birbirinden ayırt edilemez hâle gelmeleri ve anlamlarını yitirmeleri bulunur.

Bu açıdan bir diğer örnek ise yeşillik alanların çağrışımı ve anlam dönüşümleri olabilir. Rengiyle, canlılığıyla ve barındıklarıyla yaşamı ve özgürlüğü çağrıştıran yeşil alanlar ya da büyüyen bitkiler, bu film için önceki anlamlarından koparak karşıt anlamlarıyla denklenirler. Çıkışsızlığın, vahşiliğin ve tehlikenin gösterimi için kullanılır. Hapsolmek yaşama son vererek ölümü beraberinde getirecektir. (*“Örümceğin Stratejisi”*, B. Bertolucci, 110', İtalya, 1970)

Bu film Bertolucci'nin ilk gerçek olgunluk testi olarak kabul edildi. Sinemasında bir kavşak noktası. Aslında, okuma planlarının çeşitliliği ve zenginliğini sunan bir eser. İkinci okuma ucu psikanalitik ucudur ve kahramanı ile kişiliğini ezen baba-kahramanın hantal figürü arasındaki ilişkilerle ilgilidir.

Gerçeküstü final sahnesinde Athos, trene binmek ve uzaklaşmak için karakola geri döndüğünde ve trenlerin artık geçmediğini ve rayların yabani otlarla dolu olduğunu anladığında, geçmişinin kaçılmayacağını fark eder. Kimliğinizi kendinize açıklamak istiyorsanız, şartlara uymalısınız.

Film teknik açıdan son derece mükemmel. Bertolucci'nin rejisi kusursuz, görüntülere verilen özen dikkat çekici, filmin son sahnelerinde devreye giren De Chirico ve Antonio Ligabue'nin tabloları köyün sokaklarına eşlik ediyor. Her şey, atmosferleri asılı ve baskıcı hale getirmek için, gölge alanları ve hikâyenin asılsızlığını vurgulayan karmaşık ve etkileyici bir film.

Bu yazıyı elbette günümüzü düşünerek yazdım.

“Ukrayna'daki insanlar- Putin” dediğimizde vereceğimiz cevapla, “Rusya'daki insanlar- Zelenskiy” dediğimizde hain ve kahraman izleğini sürdürürsek, verilecek cevap aynı mı?

NATO'nun Ukrayna'da gizli gizli biyolojik silah üretme çalışmalarını iddia ediyor birileri.

Bu dođruysa, *kahraman* kim, *hain* kim?

Ve son soru: Sonuçta kim kaybederse kaybetsin, Őu anda harıl harıl korkunç paralar kazanmanın peşinde olanlar *kim* ve *ne*?

Bülent Korman

Mart 2022

